

Läkarna stod hjälplösa inför spanska sjukan

Skräcken för en pandemi, en epidemi som drabbar alla länder, sprider sig över världen och framkallar minnen av den senaste allvarliga smittan som drabbade Sverige, spanska sjukan.

Spanska sjukan slog till under första världskriget. Den första vågen nådde Sverige 1918. Den gången ansågs smittan komma från Spanien, varför den kallades spanska sjukan. I dag vet medicinhistorikerna att sjukdomen kom från Nordamerika och nådde Europa med smittade amerikanska trupper. Hundratusentals soldater avled, men sjukdomen hölls hemlig tills den nådde det neutrala Spanien där det inte fanns någon krigscensur, alltså beskrevs smittan för första gången i spanska medier och kom därför att kallas spanska sjukan.

Den skördade till slut minst 50 miljoner människors liv, kanske så många som 100 miljoner. Fler dog i spanska sjukan än i pesten och de som dukade under i denna dödliga influensa var fler än de som dog av senapsgas, bomber och gevärskulor under hela första världskriget. Spanska sjukan var en influensa med sitt ursprung i influensavirus typ A, vilken främst uppkommer bland fåglar. Men då som nu utpekades grisen som smittans urkälla, trots att inga smittade grisar ännu påträffats någonstans. Sjukdomen borde alltså – nu som förra gången – heta den nordamerikanska influensan, för därifrån kommer sjukdomen även denna gång. Epidemin drabbade Sverige i tre omgångar, sommaren 1918, en gång till 1919 och så i en tredje, mattare våg, under 1920.

Det första året anmäldes 516 000 fall i Sverige, vilket var nio procent av hela befolkningen, men allmänt ansågs mångdubbelt fler personer ha varit sjuka under någon period. I norra Sverige var hela byar drabbade. Värst var det i Arjeplog där hela befolkningen insjuknade och varje familj hade dödsoffer. Den dagboks-skrivande sjöförsvarsministern Erik Palmstierna noterade i mitten av september 1918: ”*Spanska sjukan härjar våldsamt. Otäck panik! Regementena är lamslagna.*” I Stockholm dånade döds- och begravningsklockorna dygnet runt vintern 1918. Människorna dog inte av själva viruset utan av lunginflammation. De flesta avlidna var unga människor, 21–30 år gamla. En läkare i Skellefteå säger att de flesta avlidna var 17–30 år: män och kvinnor i sina bästa år rycktes bort på några få dagar.

Biografer och teatrar stängdes. Befolkningen uppmanades att undvika stora folksamlingar. Skolstarten sköts upp i flera månader. Bara ett begränsat antal passagerare fick åka med varje spårvagn i Stockholm och efter varje tur rengjordes vagnarna ordentligt med karbolsprit, ett starkt frätande desinfektionsmedel. Den 17 oktober skrev Palmstierna i dagboken: ”*Spanska sjukan går som en formlig pest över landet. Långa dödslistor i tidningarna. Beklämd stämning. Det luktar karbol i spårvagnarna.*” Läkarna stod hjälplösa. Vid den tiden fanns ännu inte sulfapreparat mot lunginflammation. Hur handfallna läkarna var framgår av denna rekommendation från en läkare i Eksjö: medel och konjak i varm dryck (mjölk), syntes i vissa fall kunna kurera sjukdomen. Även sedan under behandlingen har alkohol visat sig vara till nytta, liksom Tidningarna var fulla med goda råd för dem som ville skydda sig. De kunde gurgla sig med tjärvatten eller gnida in näsborrarna med kvicksilversalva.

I Dagens Nyheter fanns den här annonsen: ”*Journalist som är i tillfälle att skriva en bok om spanska sjukan, ett sätt att bota den och hur man ska skydda sig däremot, önskar låna en skrivmaskin i 14 dagar eller 3 veckor. Svar emotses tacksamt till 2 Arc vivendi, Dagens Nyheters huvudkontor.*” Kanske den blivande författaren insjuknade själv, för boken blev uppenbarligen aldrig skriven. Sjukdomen spred sig lätt i hus där många bodde trångt och i synnerhet i militärkasernerna. Hösten 1918 var 117 000 man inkallade i den svenska armén, av dem blev 45 000 sjuka. Vid Västmanlands regemente En läkare skriver: ”*De anhöriga från stad och land skyndade till för att höra om sina sjuka anförvanter och många av dessa drog sedan med sig den hemska farsoten till sin hembygd*”

I Sverige dog 800 soldater av spanska sjukan. De flesta av dem var värnpliktiga, många var sjukvårdare och sjuksköterskor. Men även befälspersoner drabbades, som kaptenen vid Kronobergs regemente Johan Gyllensvärd och regementspastorn Johan Åkesson vid Västmanlands regemente. I Sverige avled 27 000 personer under smittans första år. När epidemin var över hade totalt 38 000 svenskar dukat under för farsoten.